

MUQADDIMA

XXI asr o'zbek xalqi o'z tarixi va milliy an'analarini o'rganish borasida yangi zarvaraqlarni muhrlamoqda. Ayniqsa, mamlakatimiz istiqbolga erishgandan keyin xalqimizning o'zligini anglashi, milliy qadriyatlar, tarixiy an'analarga bo'lgan e'tiborning ortishi natijasida o'zbek xalqi etnogenezi va etnik tarixi muammosi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Qolaversa, uzoq yillar davomida ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan bebaho merosimizning, milliy qadriyatlarimiz va urf-odatlarimizning qaytadan jonlanishi hamda ularning jamiyat hayotiga olib kirilishi ham etnologik tadqiqotlar dolzarbligining oshishiga sabab bo'lmoqda. Boshqa tomondan esa aynan keyingi o'n yilliklarda dunyo miqyosida kechayotgan ulkan globallashuv jarayonlari va turli tarixiy-etnografik mintaqalararo kommunikatsiya tizimining takomillashuvi etnomilliy an'analarga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Qolaversa, o'tgan XX asr tarix sahifasiga nafaqat fan-texnika taraqqiyoti asri, balki turli-tuman mojarolar va milliy-etnik nizolar asri bo'lib ham kirib keldi. Shu bois ham hozirda zamonaviy etnologiya fani oldida tarixiy, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda shaxs va jamoa munosabatlari, sivilizatsion jamiyatda milliy madaniyatlarning o'rne va ahamiyati hamda ularning saqlanib qolish omillari, etnomilliy mojarolarning paydo bo'lish sabablari, mazkur voqealarda etnik omilning o'rne kabi muammolarni o'rganishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

Dunyo davlatlarining aksariyati yer yuzidagi eng yirik xalqaro tashkilot – Birlashgan Millatlar Tashkilotining a'zosi bo'lib, ular orasida o'zining katta hududi va ko'p millionli nufuziga ega mamlakatlar

(Xitoy, Hindiston, Braziliya va boshqalar) bilan birga kichik mamlakatlar (Afrikada – Jabuti, Ispaniya va Fransiya chegarasida – Andorra, Venesuela yaqinida – Trinidad va Tobago kabi mamlakatlar) ham mavjud. Aynan mazkur mamlakatlarda turli etnoslar istiqomat qiladi. Shubhasiz, yer yuzida yashovchi barcha xalqlar va millatlarning o'ziga xos jihatlarini tadqiq qiluvchi fan tarmog'i ijtimoiy fanlar tizimida etnologiya fani tarzida ma'lum va mashhurdir.

Etnologiya so'zi qadimgi yunon tilidan olingan bo'lib, *etnos* – *xalq*, *logos* – *fan* degan ma'nolarni bildirib, yer yuzida yashovchi xalqlarni o'rganuvchi fan tarmog'iga nisbatan qo'llaniladi. Maxsus adabiyotlardan ma'lumki, etnologiya etnos hayoti bilan bog'liq barcha muammolarni tadqiq qiladi. Lekin bu o'rinda u xalq hayotini aynan qaysi yo'nalishda va qanday nuqtai nazardan o'rganadi? degan savol paydo bo'ladi. Ushbu savolga javobni mazkur kitob orqali bilib olishimiz mumkin.

O'z navbatida shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, etnologiyaning fan sifatida shakllanganidan boshlab to bugungi kungacha asosiy tadqiqot ob'ekti bilan bog'liq muammolar yechimi borasida dunyo olimlari orasida umumiy yakdil fikrlar mavjud emas. Chunonchi, ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda etnologiya atamasi o'rniga ijtimoiy yoki madaniy antropologiya atamasini qo'llash keng tarqalgan. To'g'ri, etnologiya fani turli xalqlar va millatlarning hayot tarzini tavsiflash bilangina cheklanmaydi, balki uning tadqiqot ob'ekti va predmeti xalq hayoti bilan bog'liq kengroq soha va yo'nalishlarni qamrab oladi.

XX asrning so'nggi choragidan boshlab fanning tadqiqot ob'ekti va metodlarida ham jiddiy o'zgarishlar sodir bo'ldi. Endilikda etnologik yo'nalishda tadqiqot olib borayotgan mutaxassislar nafaqat arxaik turmush tarzi sohiblari bo'lgan xalqlarni, bal-

ki zamonaviy industrlashgan millatlar va madaniyatlarni ham tadqiqot ob'ekti tarzida o'rganishga jiddiy e'tibor qaratmoqdalar. Shuningdek, hozirda ko'plab kichik mahalliy madaniyatlar ham tadqiqotchi olimlar diqqatini tortmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda etnologlar tomonidan tarix, arxeologiya, sotsiologiya, folklorshunoslik, madaniyatshunoslik va boshqa ko'plab ijtimoiy fanlar yutuqlari asosida tadqiqotlar olib borilib diqqatga sazavor ilmiy ishlar bajarilmoqda. Olimlarimiz tomonidan respublikamizning turli tarixiy-etnografik mintaqalari etnologiyasi, o'zbek xalqi etnogenezi va etnik tarixi, xalqimizga xos bo'lgan etnomilliy an'analar va zamonaviy etnomadaniy jarayonlarni o'rganishga e'tibor qaratilmoqda. Lekin, afsuski, an'anaviy va zamonaviy jamiyatning o'ziga xos xususiyatlari, zamonaviy etnologiya fanining dolzarb muammolari, yangi maktablar va nazariyalar tahlili, dunyo madaniyati evolyutsiyasida etnik omilning o'rni, madaniyatlarning tarixiy xilma-xilligi, antropogenez va etnogenez jarayonlar, milliy-etnik madaniyatning sivilizatsion jarayonlardagi o'rni va ahamiyati kabi muammolarni yoritib beruvchi hamda ularni yosh avlod tafakkuriga singdiruvchi darsliklar va o'quv qo'llanmalar hanuz yetishmaydi. Shu bois ham mazkur kitobda yuqorida bayon etilgan muammolarni yaxlit bir tizimli tarzda umumlashtirgan holda talabalarga yetkazishga harakat qilindi.

Xullas, mazkur kitobda zamonaviy etnologiya fanining mazmun-mohiyati, tadqiqot ob'ekti va metodlari hamda jamiyat hayotida mazkur fanning tutgan o'rni va amaliy ahamiyati keng qamrovli manbalar, maxsus ilmiy adabiyotlar va yangi materiallar asosida tahlil etilgan.

Maxsus adabiyotlar va darsliklardan ma'lumki, *etnologiya – etnos hayoti va u bilan bevosita bog'liq ja-*

rayonlar to'g'risida tizimli bilimlarni beruvchi fandir. Mazkur muammolarni atroflicha o'rganish, shubhasiz, ma'naviy yetuk va malakali mutaxassislarni tayyorlashda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Umuman olganda talaba mazkur fanni o'zlashtirish natijasida:

Bilishi lozim:

- Etnologiya fanining tarixi va zamonaviy holatini;
- Etnologiyada qo'llanadigan tasniflar mezonlari asosida dunyo xalqlarini tavsiflashni;
- Jahon xalqlari madaniyati tarixi va mintaqaviy o'ziga xosligini.

Qo'llashi zarur:

- Etnografik iboralarni professional darajada;
- Tarixiy tadqiqotlarda etnografik manbani.

Ega bo'lishi kerak:

- Ma'lum bir xalq madaniyatining asosiy komponentlari haqida bilimlarga;
- Etnografik matnlar yaratish malakasiga.